

Duro Basler

KRNDIJA U POTOČANIMA — PALEOLITSKA STANICA

Na području sela Potočana kod Odžaka, između potoka Jošavice i Pivnice, proteže se ilovasta kosa na zapad prema Vučijaku sve do kote 256, gdje se završava kao brdo zvano Krndija. Otkako je prije nekoliko decenija šuma ovdje posječena, atmosferske padavine stalno, i danas, razdiru ilovasti pokrivač koji se osim toga labavi i stalnom obradom zemlje. Na njivi Peje Kikića proces erozije je uznapredovao do te mjere da je pokrivač šumskog humusa uglavnom već izapran, a na površinu je izbila neplodna praškasta ilovača. Prilikom obrade zemlje vlasnik je nailazio na okresivane kremenice, pa je to dalo povoda da se na ovoj njivi, u cilju arheološkog istraživanja, 1960. godine iskopa pokusna sonda veličine 4×4 metra.

Pretpostavka da sporadični nalazi na površini zemlje potiču iz neke paleolitske stanice potvrđena je otkrićem izvjesnog broja kremenica u iskopanom sloju. Uslovi nalaza su, međutim, pokazali da je lokalitet danas već do te mjere uništen da se sistematski arheološki istraživački zahvati ovdje gotovo i ne isplate.

Arheološki materijal je nalažen u sloju površinskog humusa i nešto dublje u sloju sa konkrecijama Fe-Mg-humata, negdje do dubine od 30 cm. Kako se taj horizont sada većim dijelom obrađuje, nemoguće je govoriti o jasno omeđenim slojevima, tim više što su dublji sedimenti isto tako poremećeni žilama nekadašnje hrastove šume. Ipak se na dubini niže od 30 cm mogao razlučiti sloj zbijene ilovače sa vrlo koso položenim žilicama marmorizacije, a to je onaj sloj koji je u sjev. Bosni do sada uvijek bio sterilan, i koji datiramo u W I-stadijal¹⁾. Sačuvanost lokaliteta je nejasna, jer se bez obimnijeg istraživanja ne može ustanoviti da li otkrivene kremenice predstavljaju neokrnjeni depozit paleolitske stanice, ili je izvjesna količina arheološkog materijala u međuvremenu dospjela na neko drugo mjesto. Pitanje je, isto tako, da li se prostor na kome danas nalazimo artefakte u površinskim pretragama može smatrati integralnim prostorom starog naselja na Krndiji, ili je to samo jedan njegov dio koji je sticajem okolnosti izbio na površinu. Mi, dakle, u ovom trenutku možemo samo govoriti o postojanju arheoloških ostataka na Krndiji kao činjenici, ne upuštajući se u pitanja veličine prostora i količine materijala.

Paleolitska stanica položena je na istaknutom brijegu pri rubu šumovite planine a na domak posavske ravnice. Za naseljavanje je iskorištena jugoistočna padina, dakle prostor koji je bio najpovoljnije insoliran. Osnovu brijega čini miocenski krečnjak morskog

porijekla, što na ovom mjestu predstavlja ostatak od tzv. Panonskog mora. Sedimenti su ispitani do dubine od 80 cm.

Na prostoru veličine 16 m² otkriveno je u svemu 14 kremenica, što znači da otprilike jedan predmet dolazi na svaki kvadratni metar. Za kulturnu ocjenu nalaza uzeto je u obzir 5 karakterističnih artefakata:

- Br. 1: Rezalo trokutnog presjeka, malo savinuto i obrađeno na oba brida uredno nanesenim retušama mlađepaleolitskog tipa.
- Br. 2: Podebeli odbitak trokutnog presjeka sa sačuvanom okorinom na lijevoj plohi. Brid je sa te strane retušama dotjeran na oblik strugala.
- Br. 3: Neuredni odbitak oblikovan na jednom rubu kao strugalo. Oštrica je kombinirana od srednjepaleolitskih i mlađepaleolitskih retuša.
- Br. 4: Odbitak od jezgra sa nekoliko »negativa« od prethodno odbijenih lamina na gornjoj plohi. Na talonu (udarnoj plohi) je sačuvana okorina. Talon je, inače, na klaktonski način ukošen prema osovini alatke.
- Br. 5: Ulomak debele lamine sa koso položenim talonom i debelim bulbusom. Nema retuša ili nekih drugih tragova eventualne upotrebe.

Po opisu predmeta možemo lako zaključiti da ovaj nalaz pripada mlađem paleolitiku. Rezalo br. 1 je tipično za orinjasijen. Oba strugala (br. 2 i 3) su donekle slična srednjopaleolitskim proizvodima, ali mlađepaleolitski tip retuša na njima može bez rezerve poslužiti kao indikator starijih faza mlađeg paleolitika. Ostala dva primjerka su bez karakteristika koje bi nam omogućile preciznije determiniranje njihove kulturne pripadnosti. Klaktonska ukošenja talona su, kao što vidimo u novije doba, nerijetka pojava u mlađem paleolitiku sjeverne Bosne.

Nalaz na Krndiji pripada najstarijem odsjeku mlađeg paleolitika. Pri današnjem stanju nauke teško bismo se mogli odlučiti za neki određen naziv kulture kojoj bi se ovaj nalaz mogao pripisati. Poznati francuski istraživač paleolitika Henri Breuil bi ga, nema sumnje, svrstao u svoju skupinu »Aurignacien I« ili »Aurignacien II«²⁾. No, Breuilova shema je danas uglavnom odbačena, a bliže realnosti su podjele koje su predložili D. Peyrony³⁾ i D. A. E. Garrod⁴⁾. No, Peyrony zastupa mišljenje da u prvim fazama mlađeg paleolitika Evropu nastava autohtono prastanovništvo koje je prezentirano u kulturi »Périgordiena«, a tek kasnije se u ove skupine infiltriraju skupine koje su porijeklom odnekud sa strane, i koje su nosioci čistog »Aurignaciena«. Iako istovremeni, pripadnici pojedinih skupina razvijaju kasnije svaki svoju specifičnu kulturu tako da obje skupine u doba tzv. srednjeg orinjasijena imaju izvjesnih dodirnih tačaka, no ipak su toliko različite da ih je potrebno promatrati odvojeno.

Garrodova je, naprotiv, mišljenja da razvoj kultura u mlađem paleolitiku nije karakteriziran diferencijama uslovljenim pripadnošću raznim i raznorodnim klanovima lovaca, nego se on razvija ujednačeno, i samo na izvjesnim mjestima pod utjecajem raznih vanjskih uslova kulture dobivaju neke specifičnosti. U tim razlikama Garrodova ne vidi rasnih razlika ili ih, bar, ne stavlja u prvi plan svojih

problema. Za nju se rane faze mlađeg paleolitika mogu raščlaniti u tri faze:

1. Châtelperronien (najstariji oblici; istovremen je Breuilovom Aurignacieniu I i II i Peyronyevom Périgordieniu I i II).
2. Aurignacien u užem smislu riječi (puni razvoj kulture; faza istovremena Breuilovom Aurignacieniu III i IV, i Peyronyevom Périgordieniu III).
3. Gravettien (kasni oblici; istovremen je Breuilovom Aurignacieniu V i VI i Peyronyevom Périgordieniu IV i V).

Toliko o najpoznatijim i najviše korištenim shemama, dok su, na primjer, naučnici u Italiji ili Mađarskoj razradili svoje specifične kulture.

Vidimo, dakle, da je kulturno opredjeljivanje nalazišta na Krndiji prilično otežano ukoliko bismo se željeli priključiti jednoj od skupina u smislu spomenutih teoretičara. Uostalom, mi sa Krndije raspoložemo sa vrlo malo primjeraka da bismo na njima mogli osnivati preciznije zaključke. Zbog toga bismo, uzimajući u obzir današnje stanje naše nauke, morali odustati od naziva koji su ionako specifični za prilike u Francuskoj. Iako je broj paleolitskih stanica u sjevernoj Bosni već prilično velik, ipak nam količina tih nalaza ne dozvoljava da bismo prihvatili bilo koje od predloženih imena, ili da bismo stvorili neku novu, neovisnu, sjevernobosansku (ili čak panonsku) shemu. Sa našim domašajima u području paleolitske arheologije mi se pri ocjenjivanju nalaza sa naših terena moramo zasad još ograničavati na nešto šire i uopćenije zaključke, što znači da bismo nalaz na Krndiji mogli samo opisno determinirati time što ga možemo smatrati istovremenim i u izvjesnoj mjeri srodnim sa skupinama što ih je D. Peyrony nazvao Périgordienom I i II, a Garrodova Châtelperronienom. Pet artefakata sa ovog nalazišta ipak nam ne otvaraju široke mogućnosti za precizniju determinaciju.

Što se tiče starosti ovog nalazišta, mi se možemo također koristiti rezultatima posignutim na terenima izvan naše zemlje. Metodama C¹⁴ dobiveni su u novije vrijeme rezultati prema kojima se Périgordien I i II, i Châtelperronien datiraju u vrijeme od 36.000 do 34.000 godina prije nas. To je vrijeme prvog toplog interstadijala unutar virmskog ledenog doba (W I/II).

Nosiocima ovog kulturnog stupnja smatramo vrstu Homo sapiens fossilis, dakle naše neposredne pretke.

Nalaz na Krndiji nije u dolini Bosne i Spreče jedini ove vrste⁶⁾. Nešto južnije od Potočana, u Podnovlju, otkrivene su u sličnim uslovima još dvije slične ali daleko bogatije i bolje sačuvane paleolitske stanice, a sa Barica u Gornjoj Orahovici kod Gračanice potječu također nalazi koji indiciraju postojanje sličnih nalaza. Nama je danas još nedovoljno poznato u kolikoj su mjeri praljudi zalazili u Majevicu, u dolinu Spreče i u Posavinu, ali mogućnost nalaza njihovih ostataka na užem tuzlanskom području postoji, i samo je pitanje vremena kada će takve stanice praljudi biti otkrivene.

LITERATURA:

1. Đ. Basler, Paleolitska nalazišta u sjevernoj Bosni, GZM N. S. XVIII (1963), str. 5—24.
2. H. Breuil, La question aurignacienne, *Révue préhistorique* 2 (1907), str. 173—209; isti, L'Aurignacien présolutréen, *Révue préhistorique* 4 (1909), str. 228—265.
3. D. Peyrony, *Bulletin de la Société préhistorique française*, 30 (1933), str. 543 i d.; isti, BSPF 33 (1936), str. 616 i d.; isti, BSPF 43 (1946), str. 232 i d.
4. D. A. E. Garrod, *Proceedings of the Prehistoric society* 4, Cambridge 1938, str. 1 i d.
5. K. Brunnacker — Đ. Basler, Položaj sjevernobosanskog paleolitika u prirodnom ambijentu würmskog doba Jugoslavije, *Članci i građa za kult. istor.* VII, Tuzla 1967, str. 5—20.

DIE PALÄOLITHSTATION KRNDIJA IN POTOČANI

Auf einem Hügel an den östlichen Abhängen vom Vučjak-Gebirge in Potočani unweit von Odžak (Nordbosnien) wurden vor einigen Jahren Reste einer paläolithischen Station entdeckt. Die Lokalität ist stark erodiert; es kamen aber trotzdem bei einer Probegrabung einige Steinartefakten in primärer durch Wald und Ackerbestellung stark gestörter Lehmschicht zum Vorschein. Den Merkmalen nach, die trotz gewisser archaischer Elemente vorkommen, dürfte diese Station in einen älteren Abschnitt des lokalen Aurignacien datiert werden.

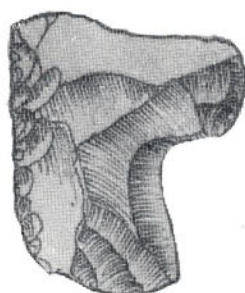
Die geologischen Untersuchungen konnten wegen der getörten Schichtenfolge nicht durchgeführt werden. Paläontologische Funde wurden, wie überall in Nordbosnien, nicht festgestellt. Die Fundstelle hat vor allem einen topographischen Wert, da die allzuwenige Funde keine nähere Kulturzuteilung ermöglichen.

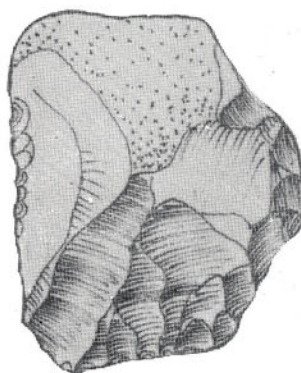
1

2

3

4

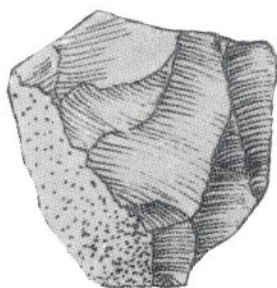
5a

6

6a

5